

Engelli Çocuklara Yönelik Yerel Kamu Politikalarının Yönetişim Anlayışı Çerçevesinde Planlanması

Planning of Local Public Policies for Children with Disabilities as Part of The Governance Aspect

Eyüp Zengin¹

Strategic Public Management Journal
Volume 5, Issue 10, pp. 12-30
December 2019
DOI: 10.25069/spmj.498167
© The Author(s) 2019
For reprints and permissions:
<http://dergipark.gov.tr/spmj>

Öz

Yönetişim, hesap verebilirlik, katılımcılık, şeffaflık gibi belirli ilkelerin uygulanmasını gerektiren bir anlayışa sahiptir. Yerel yönetim, yerel seviyedeki görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi amacıyla, farklı düzeylerde, farklı yetkilere sahip yerel kuruluşlar ile vatandaşlar arasında güçbirliği, işbirliği ve etkileşim oluşturma sürecidir.

Hayatta kalma ve gelişip büyüme engelli çocuklar için özellikle güç olabilir. Yoksul kalma riskleri, engeli olmayan yaşlılarına göre daha büyüktür. Çocukların aynı dezavantajlarla – örneğin yoksulluk veya belirli bir azınlık grubuna mensup olma gibi- karşılaştıkları durumlarda bile, kendi özellikleri ve toplumun önlerine diktiği birçok engel nedeniyle engelli çocuklar ek güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Engelli çocuklar için geliştirilmesi gereken yerel politikaların eşit vatandaşlık çerçevesinde, farklılıkların göz önünde bulundurulması ve tahammül edilmesi temelinde planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunların önemli bir bölümünü yerel düzeydeki politika ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, ilgili mevzuatta yer alan düzenlemeler değerlendirilmeli bu düzenlemelerin etkin bir biçimde nasıl ve ne şekilde uygulanması gerektiği üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, yerel yönetimler ve engelli çocuklar hakkında bilgi verildikten sonra, yerel yönetim ve yerel kamu politikalarının özellikleri üzerinde durulacak ardından, engelli çocuklara yönelik yerel kamu politikalarının yönetim anlayışı çerçevesinde planlanması ve yürütülen/yürütülmesi gereken çalışmalar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerel yönetimler, Engelli çocuklar, Yerel yönetim, Yerel kamu politikaları

Abstract

Governance has an understanding that requires the application of specific principles such as accountability, participation, transparency. Local governance is an attempt of creating a corporation, interaction and synergy between local authorities which are at different levels and have different authorities and citizens so as to fulfill duties and responsibilities at a local level.

To survive and grow can be especially difficult for children with disabilities. They have more poverty risks than their peers without disabilities. Even in some cases children where they have the same disadvantages – for example, poverty or being a member of a certain minority group – they face extra difficulties due to their own characteristics and barriers, the community creates.

¹ Prof. Dr., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, ezengin@yahoo.com

Local policies that need to be developed for children with disabilities should be planned and implemented on the basis of equal citizenship, and consideration and tolerance of diversity. A substantial part of the problems disabled people have in their daily lives is based on local policies and practices. In this respect, the regulations in the relevant legislation, how and in what way these regulations should be applied in an effective manner need to be discussed.

In this paper, the characteristics of local governance and local public policies will be examined after giving information on local government and children with disabilities, and then the projects which have been currently planned/applied or should be planned/applied will be discussed within the framework of governance understanding of local public policies for children with disabilities.

Key Words: *Local governments, Children with disabilities, Local governance, Local public policies*

GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Engelli bireylerin sorunlarının özelliği ve hizmet beklentileri diğer bireylerden ve hizmet gruplarından farklılık göstermektedir. Engellilerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için çeşitli zorlukları aşmaları gerekmektedir. Yaşama katılmalarının önünde sosyal, siyasal, fiziksel çeşitli engeller bulunmaktadır. Karşılaştıkları engeller, uygulanması gereken “engelli duyarlı” kamu politikaları ile rahatlıkla aşılabılır niteliklere sahiptir.

Yerel yönetim anlayışının benimsenmesi, kapsam içinde yer alan aktörlere, farklı fonksiyonlar yüklemektedir. Bu fonksiyonlar, yerel sakinlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, demokratik özgürlüklerin ve katılımın korunması ve geliştirilmesi, toplumu oluşturan farklı gruplarla diyalogun sağlanması, sürdürülebilir yerel kalkınmanın sağlanması gibi geniş çerçevelidir.

Çalışmanın giriş bölümünde, kullanılan kavramların kısa bir açıklaması çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yapılacaktır.

Türkiye’de engellilik ile ilgili resmi çalışmalarda kullanılan tanımlama şu şekildedir: “Özürlü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal, sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir (Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2018: 27-28; DİE, 2002: X-XI; ASPB ve TÜİK, 2010: XIII-XIV).” Benzer bir tanımlama Engelliler Hakkında Kanun’un Tanımlar başlığını taşıyan 3. maddesi, c bendinde şöyle yer almaktadır: “Engelli: fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi,” ifade eder (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Resmi Gazete Tarih: 7/7/2005 Sayı: 25868). Bu çalışmada, engelli ve özürlü kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

BM Engelli Hakları Sözleşmesi 1. maddesinde, “Engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal sakatlığı olan kişiler” olarak tanımlanmaktadır.

Çocuk: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocuk olarak kabul edilen yaş grubu 0-18 yaş grubudur. Sözleşmenin 1. maddesine göre, “Ulusal kanunlar tarafından daha düşük bir yaşta reşit sayılma durumu hariç, 18 yaşın altındaki her birey çocuk sayılır” (Bal, 2004: 5-8). Çocuk ve çocukluk insanlığın; çocuk hakları ise insan haklarının önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. İnsan türünün sürekliliği

çocuk olmadan sağlanamaz; çocuk hakları hayata geçirilmedikçe insan haklarının istenen düzeyde gerçekleşmesi (Doğan, 2000: 277-283) mümkün değildir.

Hukuki açıdan ‘çocuk’ sözcüğüyle henüz reşit olmamış ergenler yani 11-18 yaş grubu kastedilmektedir. Yapılan araştırmalar ve suç istatistiklerine göre, gerek İngiltere, gerekse bazı Avrupa ülkeleri ve Türkiye’de 14 yaşın en fazla suçun işlendiği dönem olduğu (Yavuzer, 1982: 21) tespit edilmiştir. Çocukları koruma, her şeyden önce sağlıklı bir çocuğun dünyaya getirilmesiyle başlar. Bir çocuğun sağlıklı doğabilmesi ise, anne ve babasından kalıtsal bir hastalık almaması ve anne rahmi içinde geliştiği sürede, dışarıdan ya da içeriden herhangi bir zarara uğratılmamasıyla (Yavuzer, 1982: 114) gerçekleşebilir. Çocuklarının olması nedeniyle sorumluluk yüklenen anne ve baba, çocuğun yetişmesi, kişiliği, yaptıkları ve yapmadıkları ve başına gelenler hakkında hesap (Cüceloğlu, 2016: 95) verebilmek durumundadır.

1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabulünü takiben 1990 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Dünya Çocuk Zirvesi sonuç bildirgesinde, çocukların, ailelerinden ayrı gereksinimleri olan bireyler olarak kabul edilmişlerdir. Çağdaş toplumda çocuklar artık, kendi yaşamları üzerinde söz hakkına sahip olan bireyler olarak görülmektedirler (Aykara, 2016: 129-142).

Çocukla ilgili politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında, çok yönlü katılımları sağlayacak çalışma ilkelerinin belirlenmesi gereklidir. Hükümet kuruluşları kadar, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının çocukla ilgili bilim çevrelerinin, ailelerin, çocukların ve ilgili siyasal ve toplumsal kesimlerin çok yönlü katılımlarının sağlanması, uygulanacak politikaların başarı kazanmasında önemli bir güç kaynağı olacaktır (Çılga, 2000: 117-122). Bu anlayış yönetim anlayışının içeriğinde yer alan çok aktörlü/paydaşlı yönetimi gerektirmektedir.

Sosyoloji Sözlüğü’nde engellilik (özürlülük), körlük, felç ve zihinsel engellilik gibi fiziksel veya zihinsel fonksiyonlardan birinin ya da birden fazlasının, hastalıktan farklı olarak kalıcı olarak yitirilmesi veya noksan olması şeklinde tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 573). Engelli olmak genellikle damgalayıcı bir niteliğe sahiptir. Dahası engelli kişiler, haklarını koruma hususunda yetersiz olmaları nedeniyle, genellikle ek mali ve kişisel desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte, sosyal güvence ve refah programlarının hazırlanmasında belirleyici bir gruptan (Sevgi Engelliler Derneği, 2015) birisi olmaktadır.

Genel olarak özürlü/engelli tanımları şöyledir:

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün tanımına göre, sakat terimi; kendisine uygun bir iş temini, bu işin korunması ve kendisinin işinde ilerleyebilme konusundaki beklentileri, kabul edilmiş bedensel veya zihinsel bir özür nedeniyle önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi (Küçükkaraca, 2005: 121-130) ifade etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ise üç ayrı düzeyde sakatlık ele alınmıştır. Bunlar; yetersizlik (impairment), özürlülük (disability), engellilik (handicap) olarak ayrılmıştır (Küçükkaraca, 2005: 121-130). Dünya Sağlık Örgütü’nün uluslararası özürlülük ve engellilik sınıflandırmasında vücudun herhangi bir organ veya sisteminde ortaya çıkan harap olma anlamına gelen patolojinin ve bunun dolaysız neticeleri olan emare ve bulguları içeren bozukluk/yetersizlik (impairment) terimleri bulunmaktadır (Aygün, 2017: 9-14). Özürlülük (disability) terimi ile bozukluğa bağlı olarak bireyin normal olarak kabul edilen fonksiyon ve davranışlarındaki geçici ya da kalıcı kayıp dile getirilirken; birey için normal olarak kabul edilen toplumsal rolü engelleyen olumsuz durumların varlığını ifade etmek için engellilik (handicap) terimi kullanılmaktadır. Engellilik terimi, bireyin toplum yaşamında diğer bireylerle eşit olarak yer alma imkanının olmadığını veya kısıtlandığını (Oğuz, 2005: 131-139) belirtmektedir.

Engelli Çocuk: BM Engelli Haklarına Dair Sözleşme’nin Giriş kısmı (r) bendinde, “Engelli çocukların öteki çocuklarla eşit bir biçimde bütün insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak faydalanması

gerektiğini kabul ederek ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin kabul ettikleri sorumlulukları hatırlayarak," aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır denilerek konunun önemi vurgulanmıştır. Sözleşmenin 'Engelli Çocuklar' başlığını taşıyan 7. maddesindeki düzenleme ise şöyledir:

" 1. Taraf Devletler, engelli çocukların öteki çocuklarla eşit bir biçimde bütün insan hak ve temel özgürlüklerinden tam olarak faydalanmasını temin etmek amacıyla gerekli bütün önlemleri alacaktır. 2. Engelli çocuklarla alakalı bütün faaliyetlerde, çocuğun üstün yararının gözetilmesine öncelik tanıyacaktır. 3. Taraf Devletler, engelli çocukların öteki çocuklarla eşit bir biçimde kendilerine tesir eden her hususta fikirlerini özgürce ifade etme hakkına sahip olmasını, yaşlarına ve olgunluk düzeylerine göre fikirlerine önem verilmesini ve bu hakkın tanınması için engellerinin çeşidine ve yaşlarına uygun destek verilmesini temin edecektir."

'Yerel Kamu Politikaları' kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle genel 'Kamu Politikası' kavramının açıklığı kavuşturulması gerekmektedir. Kamu politikası, "hükümetler ve kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilen ve uygulanan hareketler serisinden oluşan faaliyetler" olarak tanımlanmaktadır (Çevik ve Demirci, 2008: 13'den aktaran, Kaptı, 2011: 21). Bu yaklaşıma ek olarak bu hareketler serisinin vatandaşı etkilemesi gerekmektedir. Kamu politikası kamu adına gerçekleştirilen bütün faaliyetleri, uygulanan ve uygulanması gereken programları, bu süreçte cereyan eden tüm aşamaları kapsamaktadır (Kaptı, 2011: 21). İnsan doğumundan, ölümüne kadar hayatı boyunca çeşitli kararlar vermekte ve bir çok kamu politikasından etkilenmektedir. Bu kararlar sadece kendisiyle ilgili olabileceği gibi çevresindekileri de etkileyen kamu politikalarının parçaları da olabilmektedir (Ekici, 2011:59-69).

Kamu politikaları aynı zamanda politik güç mücadelesini yansıtmaktadır. Karar mekanizmalarına hakim olan güç odakları (politika tekelleri), istedikleri politikaları istedikleri şekilde karara bağlayabilmektedir. Karar mekanizmasına hakim olan güç odağının uzun süre hakimiyetini devam ettirmesi, söz konusu politikanın uzun süre değişmeden devam etmesini sağlayacaktır (Ülkemen, 2011: 99-113). Politika sürecinde çıkar grupları, hükümet kuruluşları, kanun koyucular, araştırmacılar ve medya gibi yüzlerce aktör bulunmaktadır ve politika süreci sanıldığından çok daha uzun sürebilir. Kamu politikalarının ortaya çıkması ve uygulanması bir çok tartışmayı ve teknik detaylar üzerinde uzun uzadıya müzakereleri içermekte ve çoğu zaman bu ihtilaflar değer yargılarını, yüksek miktarlarda paraları ve bazen de otoriter zorlamaları beraberinde getirmektedir (Duman, 2011:165-179).

Yerel kamu politikası, yerel düzeyde ve müşterek özellikli kamu hizmetlerine yönelik genel amaçların ve prensiplerin tespit edilmesine yönelik karar ve faaliyetler biçiminde tanımlanabilmektedir. Nitekim belirli dönemlerde yapılmakta olan yerel seçimlerle yöneticilik görevini yüklenen bireylerin (Belediye örneğinde Belediye Başkanı ve Belediye meclis üyelerinin) kentin planlanması, çevrenin korunması ve geliştirilmesi, yerleşme, kent içi ulaşım, konut gibi yerel özellikler taşıyan konuları görüşmeleri, tartışmaları, gündeme almaları ve seçenekler arasında tercihlerde bulunmaları (Uçar ve Negiz, 2016: 788-819) genel olarak yerel kamu politikalarını oluşturur. Yerel politika, sakinlerinin köy, belde, ilçe, kent, anakent ve il gibi ortak yaşam çevresini ve yerel nitelikli ortak ihtiyaçlarının ilgilendiren mekansal, toplumsal, kültürel ve ekonomik içerikli bütün kararları ve uygulamaları içermektedir (Kavruk, 2016: 378-382).

Ulusal kamu hizmetleri ile yerel kamu hizmetleri arasındaki ayırım hizmetlerin faydasının yayıldığı alan ve hizmetin niteliği (Uçar ve Negiz, 2016: 788-819) olarak ortaya çıkmaktadır. Yerel politikaların ulusal politikalarından en önemli farklılığı, yerel politikaların etkilerinin doğrudan yerel halk tarafından kısa süre içinde görülmesi ve kamu hizmetleri olarak tüketilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimler imkanlar olarak güçsüz ve süre olarak da kısıtlı olduklarından uzun vadeli yerel politikalar üretmekten çekinmektedirler. Sınırlı bir coğrafya, kısıtlı mali imkanlar, belirli (genellikle bir seçim dönemi) bir süre içinde hareket etmek durumunda olan, hem halka ve hem de devlete hesap veren, hem siyasal hem idari bir

örgüt olan yerel yönetimler, politikalarını yerel özerklik çerçevesinde belirlemekte ve bunları yerel kamu hizmetleri olarak günü gününe uygulayan yatırımcı örgütlerdir (Kavruk, 2016: 378-382). Yerel karar verme faaliyetinde rol alan aktörlere bakıldığında genel itibarıyla bir yanda kamusal aktörler olarak valilik, belediyeler, İl müdürlükleri, kaymakamlıklar, ilçe müdürlükleri bulunmaktadır. Diğer yanda ise sivil aktörler olarak il ve ilçelerdeki sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar yer almaktadır. Yerel yönetimler, bu yönüyle yerel karar verme sürecinde sunulan hizmetlerden yararlanan vatandaşlarla doğrudan temas halindedir (Çevik, 2016: 377-378).

Birlikte yönetmek 'yönetişim'dir. Kamu kesiminde yönetim, yönetime ilişkin karar alma aşamalarının bütün yönetim ortaklarının/paydaşların işbirliği ve katılımlarıyla yürütülmekte olduğunu, yönetici konumundakilerin uzlaşmaya önem veren, şeffaf/saydam, hesap verebilir, etkinlik ve sorumluluk sahibi bir yönetim anlayışı içerisinde hareket ettiklerini göstermektedir. Yönetim yalnızca, belirli dönemlerde yapılan seçimler vasıtasıyla seçilen bir grup tarafından değil; STK'lar, odalar, meslek grupları, özel sektör kuruluşları, üniversiteler gibi toplumu oluşturan bütün çeşitli grupları da karar alma süreçlerine katarak (TESEV, 2008: 17-21) hayata geçirilmektedir. Bu kavram çerçevesinde, yöneticilerin almış oldukları kararları halka açık bir biçimde almaları, bütün ilgili toplumsal kesim ve paydaşları sürece katmaları böylece bilgiye dayalı, uzlaşmaya dayanan bir yönetim anlayışını uygulamaları beklenmektedir (TESEV, 2008: 17-21). Yönetişim, yönetim ihtiyacının sürekli var olduğu kurumlarda, örgütlerde ve sürece katılan bütün aktörler/paydaşlar arasında karşılıklı bağımlılık esasına dayanan bir koordinasyon şekli olarak ortaya çıkmaktadır (Bayramoğlu, 2004: 8).

Yönetişim, bütün siyasi aktörler (hükümet ya da hükümet dışında kalan paydaşlar) tarafından otorite ve gücün kullanılması ve kontrolünü (Topçu, 2007: 148) içermektedir. Yönetişim, hiyerarşik yapının dışında, devlet, sivil toplum ve özel sektör arasında var olan ilişkilerin yeniden düzenlenmesini öngören bir teşkilatlanma felsefesi olarak kabul edilmektedir. Yönetim aşamalarında oluşturduğu etki açısından ise çok aktörlü ortaklık, kamu ve özel sektörün sorumluluk alanlarının tespit edilmesi, yönetimin karar alma ve uygulama süreçlerine dahil olan aktörler arasında paylaştırılması ve kendi kendini yönetebilen oluşumların ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, birlikte yönetme, birlikte yol gösterme ve kalkınma için gerekli koşulları yaratma anlamlarına da gelmektedir (Lamba, 2016: 382-383). Yönetişim, yönetim kavramından türemekle birlikte ondan farklı olarak, devlet ile devlet dışı yapının (özel sektör ve sivil toplum) iş birliğinin geliştirilmesinde karar alma tekelinin devletten topluma kaydırılmasını ifade etmektedir. Bu nedenle iktidarın devlet, özel kesim ve sivil toplum arasında ortaklaşa kullanılabilmesi düşüncesine dayanmaktadır (Lamba, 2016: 382-383).

Engelli çocuklara yönelik yerel kamu politikalarının yönetim anlayışı çerçevesinde planlanması başlığını taşıyan bu çalışma kapsamında "yönetişim" kavramı olumlu özellikleri ile ele alınacak ve kavrama yönelik eleştiriler ve tartışmalara girilmeyecektir.

1. YEREL YÖNETİŞİM

Yerel yönetimler, hem yerel hizmet birimleri hem de yerel iktidar (yönetim) birimleridir ve kendi kendilerini yönetme yetkilerine sahiptirler. Bu bağlamda, konuttan çevreye, alt yapıdan sosyal-kültürel alanlara kadar pek çok sorunun çözümünde önemli görevler üstlenmişlerdir (Karakılıçık, 2016, 35).

Yerel yönetimlerin kurulma amacı ve var olma nedenleri, kurulmuş oldukları beldenin veya bölgenin halklarının yerel düzeydeki ortak gereksinimlerin karşılanmasıdır. Yerel düzeydeki ortak gereksinimlerin yerel yönetimler tarafından karşılanmasının nedeni olarak, belediye veya öteki yerel yönetim birimlerinin kurulmuş oldukları belde içerisinde yönetilmeleri ve bu belde yaşamakta olan belde halkının yerel yönetim

düzeyinde yönetime katılmalarının daha kolay gerçekleşmesidir. Yerel yönetimlerin kuruldukları yöre içinde yönetim hakkı ve yetkisine sahip olmaları ve yöre halkının yönetime katılma imkanlarının daha kolay olması gibi etkenler, yerel yönetimlerin halka sunacakları hizmetlerin etkinliğini ve verimliliğini yükseltecektir. Bu nedenle, yerel yönetimler alınan ve alınacak kararlara halkın katılımının sağlanmasını kolaylaştırmaktadır (Uçar ve Negiz, 2016:788-819).

Yerel yönetimler, çoğulculuğa dayanan siyasi sistemlerde temel kurumlar olarak kabul edilmektedirler. Ülke genelinde egemenliği kullanan ulusal seviyede bir siyasi iktidar/güç bulunmakta, yerel yönetimlerin varlığı sayesinde yerel seviyede, çok sayıda yerel iktidar/güç ve politikalar ortaya çıkmaktadır. Siyasal yaşama ve yönetim sürecine katılma kanalları yerel yönetimlerin varlığıyla genişlik kazanmaktadır. Yönetişim sürecinin, yerel yönetimlerle ve yerel yönetimler çerçevesinde, ilgili paydaşlarla karşılıklı etkileşim içinde gerçekleştirilmesi 'yerel yönetişim' (Ökmen, vd., 2004: 23-80) olarak tanımlanmaktadır.

Yerel demokratik yönetişim; sorumluluk, katılımcılık, hesap verebilirlik ve artan ölçüde etkinlik anlamında yerel yönetişimin gerçekleştirildiği tarz olarak değerlendirilmektedir (Palabıyık, 2003: 240). Yönetişim, günümüz toplumlarında yerel düzeydeki yönetimlerin ve yerel düzeydeki politikanın meşruluğunu temin edebilecek (Çukurçayır ve Eroğlu, 2002: 215-244) en önemli unsurlardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerel yönetişim anlayışına göre; merkezi yönetim yerel yönetim ilişkilerinde görev, yetki ve kaynak bölüşümü çerçevesinde yeni bir denge ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, yetki devri yerine, kurumlar arasında yetki paylaşımı önerilmektedir. Yerel yönetişim yaklaşımında; yerel yönetimler, STK'lar ve diğer paydaşlar arasında yatay düzeyde ilişkiler kurulmaktadır. Demokratik ve katılımcı bir yönetim bakış açısının yerleşmesi için STK'lar ve diğer paydaşların toplumun farklı kesimlerini içerecek biçimde geniş tutulması (Karakılçık, 2016: 250-258) gerekmektedir.

Çok aktörlü yönetim olarak ele alınabilecek yönetişim, bürokrasi, STK'lar, özel kesim ve yerel düzeydeki yönetimler gibi aktörler arasındaki karşılıklı etkileşime vurgu yapmakta ve çerçevede ortaklık ilişkisi öne çıkarılmaktadır. Bu kapsamda yönetişim modeli, birlikte yönetim anlayışından yola çıkarak tek bir güç tarafından yönetilme yerine, karşılıklı etkilemeye dayanan ve merkezle yerel arasında hiyerarşinin bulunmadığı yeni ilişkiler sistemini de gerektirmektedir (Ökmen, vd., 2004: 23-80). Kamu yönetimindeki paradigma değişimine paralel olarak "tanımlanmış coğrafi bir alanda, ulusal yasalar ve merkezi idarece belirlenen sınırlı yelpazedeki hizmetlerin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilen yerel yönetim anlayışı," yerel düzeyde müşterek faaliyetlerin yürütülmesi ve düzenlenmesi olarak tanımlanan, daha geniş bir çerçeveye sahip 'yerel yönetişim' anlayışına doğru evrim geçirmiştir (Öztoprak, 2011: 59-60). Yerel yönetişim; bireylerin ve toplulukların, kendi çıkar ve ihtiyaçlarını ortaya koydukları, aralarındaki farklılıkları uzlaştırdıkları, hakları ve yükümlülüklerini yerel düzeyde karşıladıkları kurumlar, mekanizmalar ve süreçler topluluğunu kapsamaktadır. Yerel yönetişimin yapı taşları çok sayıdadır: Vatandaş katılımı, yerel düzeydeki başlıca aktörler arasında ortaklıklar, yerel aktörlerin bütün sektörler karşısındaki kapasiteleri, çoklu bilgi akışı, hesap verebilirlik kurumları ve yoksulları kollayan bir yönetim (Öztoprak, 2011: 59-60).

2. ENGEL, ENGELLİLİK VE ENGELLİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

Engel; bireyin yaşamı boyunca yaş, cinsiyet, toplumsal ve kültürel etkenlere dayalı olarak, toplum içerisinde oynaması beklenen rolleri yetmezlik nedeniyle yerine getirememesi durumudur. Yani birey belirli bir zamanda, belirli bir durumda yapması beklenenleri yetersizlik nedeniyle yerine getiremezse, bu yetersizliği engelle dönüşmektedir. Engel toplumun herhangi bir bireyden talepleri, beklentileri sonucunda oluştuğu için 'engel' bu bireyin kendi sorunu olmaktan çıkmakta ve sosyal bir sorun halinde dönüşmektedir. Bu açıdan

bakıldığında, engel sorununun dönemden döneme, toplumdan topluma, yani toplum içerisinde de (Özgür, 2015: 1-5) değişmekte olduğu görülmektedir.

Dünya genelinde 500 milyon, Türkiye genelinde ise 7-8 milyon nüfus, ya doğuştan/doğuş öncesi, ya da sonradan/toplumsal nedenlerle engelli konumundadır. Nereden ve nasıl bakılırsa bakılsın ya da değerlendirilsin, engelli nüfus olgusu, göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir toplumsal sorundur. Türkiye’de aile yapısında son 50 yıl içinde yaşanan değişimler, kentleşme ve sanayileşme ile birlikte engelliliğin bileşiminde de değişimler ortaya çıkmıştır. Yakın akraba evliliği daha çok kırsal kesime dair bir tutum ve anlayıştır; ama kentsel alanda da toplumsal nedenlerle (iş kazası, trafik kazası, terör, savaş, ev içi kazalar) artık daha çok engellilik ortaya çıkmaktadır.

Dünya nüfusunun %10’unun engelli olduğu Dünya Sağlık Örgütü tarafından tahmin edilmektedir. Bu sayılar yetersiz beslenme gibi nedenlerden kaynaklanan, hafif ve iyileşebilir engelli insanların büyük bir kısmını kapsamaktadır. Yapılan çalışma ve taramalarda 55 farklı ülkeden elde edilen sonuçlar engelli oranlarının %2 ila %21 arasında değiştiğini göstermektedir. Sonuçların değişkenliği tarama yöntemlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır (Çalık, 2003: 398-407).

Dünya genelinde olaya yaklaşıldığında, Engelliliğin, ırk, dil ve din fark etmeksizin görülmekte olan bir olgu olduğu görülmektedir. Doğum öncesi tanı tekniklerinin, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yeterince gelişmemiş olduğundan genel olarak doğumdan kaynaklanan bedensel veya zihinsel engeller/engelliler görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde durum farklıdır. Hastalık ve engel durumunu önceden tespit etmeyi sağlayan tanı tekniklerinin yaygın olarak kullanılması, bu ülkelerde dünyaya gelen engelli bebek sayısını büyük ölçüde düşürmüştür. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam sürelerinin uzaması, yaşlılık kaynaklı çeşitli engellere neden olmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde engelli bireyler zayıf ve muhtaç insanlar olarak kabul edilmiştir. Tarihsel süreçte engellilere yönelik politikalar ‘hayırseverlik’ (Çaha, 2016: 123-150) çerçevesinde ele alınmış ve uygulanmıştır.

UNICEF’in “Çocukluk Tehdit Altında” başlıklı “Dünya Çocuklarının Durumu 2005 Raporu”nda yer alan verilere göre, dünya genelinde bir milyar çocuk -her iki çocuktan biri- yoksulluk içinde yaşamını devam ettirmekte, gelişmekte olan ülkelerde 640 milyon çocuk -her üç çocuktan biri- yeterli barınma yeri olmadan, 400 milyon çocuk -her beş çocuktan biri- içilebilir/temiz içme suyundan mahrum, 270 milyon çocuk-her 7 çocuktan biri- ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerine ulaşmadan yaşamını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Sonuç olarak, dünyada her yıl beş yaşın altında 10 milyon çocuk (Erdugan, 2010: 44-46) hayatını kaybetmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta olan zihinsel veya fiziksel engelli çocukların, %90’ının eğitimden uzak kaldığına Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) vurgu yapmaktadır. UNDP’nin 1998 yılında yapmış olduğu bir araştırma ise küresel okuma yazma oranının engelli yetişkinlerde %3, engelli kadınlarda ise %1 gibi çok düşük oranlarda olduğunu göstermektedir. Diğer yandan OECD ülkelerinin çoğunda engelli kadın oranı, engelli erkek oranından daha fazladır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ise sokaktaki gençlerin %30’unun engelliliğin herhangi bir türüne sahip olduğuna dikkat çekmektedir, Yapılan bir çalışmada ise yaşam beklentisi yetmiş yılın üzerinde olan ülkelerde, insanların ortalama olarak ömürlerinin 8 yılını ya da ortalama ömürlerinin yaklaşık %11,5 gibi bir oranını engelli olarak geçirdikleri belirtilmektedir (Şen, 2017: 211-276).

Yurttaşlarının ne kadarının engelli çocuklar olduğu, bu çocukların engellerinin neler olduğu ya da bu engellilik durumlarının çocukların yaşamlarını nasıl etkilediği gibi konularda güvenilir bilgilere sahip çok az ülke vardır. Kimi ülkelerde engelli çocuk büyüten aileler toplumun dışına itilmektedirler. Bu nedenle,

çocuklarını çok seven anne ve babalar ile aile üyeleri bile çocuklarından birinin engelli olduğunu bildirmekte isteksiz davranmaktadırlar. Bu tür bir davranışın temelinde, başkalarının kendilerinden uzaklaşması kaygısı ya da engelli çocuğa yönelik aşırı koruyuculuk yer almakla birlikte, bazı durumlarda bunların her ikisi de söz konusu olabilmektedir (UNICEF, 2013:1-3). Bir çocuk belirli bir özürle/kusurla dünyaya gelmişse, bu çocuğun doğum kaydı bile yapılmayabilmektedir. Bu çocukların varlıkları bilinmemektedir; dolayısıyla söz konusu çocuklar hakları olan sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerden de mahrum kalmaktadır (UNICEF, 2013:1-3). Çok kullanılmakta olan bir tahmin metoduna göre, yaklaşık 93 milyon çocuk, başka bir ifadeyle 14 yaşında veya bu yaştan daha küçük her 20 çocuktan birisinin orta ve ileri düzeyde olmak üzere bir çeşit engeli (UNICEF, 2013:1-3) bulunmaktadır.

Aile bünyesinde engelli bir bireyin doğması, aileyi oluşturan üyelerin hayatlarını, duygu durumlarını, fikirlerini ve davranış kalıplarını olumsuz biçimde etkilemekte ve değiştirmektedir. Sağlıklı bir çocuk beklerken ve geleceğe yönelik bütün ümit ve beklentilerini bu yönde tasarlarlarken, değişik özelliklere sahip bir çocuğun dünyaya gelmesi, ailenin sahip olduğu düzende kökten bir değişiklik oluşturmakta, gelecekle ilgili olumlu planların, yerini yetersizlik, çaresizlik ve ümitsizlik duygusu almaktadır (Ceylan ve Aral, 2005: 32-33). Bu olumsuz duygularla baş edebilmek oldukça zor olmaktadır.

Engelli çocuklara sahip olan ailelerin, çocuklarının bakımı, gelişimi ve günlük yaşamlarını devam ettirebilmeleri için değişik alanlarda ilgiye, yardıma ve desteğe gereksinim duydukları bilinmektedir. Üstlenmiş buldukları sorumlulukları başka bireylerle paylaşmakta olan, etraflarındaki bireylerden destek gören anne ve babaların yalnız olmadıklarını düşündükleri ve karşılaştıkları sorunları daha kolay çözebildikleri de tespit edilmiştir. Engelli çocukların ailelerinin yaşadıkları bir çok sorunla birlikte aynı zamanda yalnızlık duygusuna da sahip oldukları (Ceylan ve Aral, 2005: 32-33) saptanmıştır.

Türkiye’de engelli çocukların anne ve babalarına yönelik psiko-sosyal hizmetlere gereksinim bulunmaktadır. Ailelerin yaşadıkları durumu grup yoluyla paylaşma gereksinimlerine yönelik hizmetler genellikle verilememektedir. Özellikle annelere yönelik olarak engellilik ve bunun neden olduğu sorunları ortadan kaldırma konusunda yardımcı olmak, psikolojik açıdan desteklemede bulunmak, güven düzeylerini artırıcı, yaşadıkları çevreyle uyum sağlayan, kendisiyle barışık bir biçimde hayatı öğrenme bilincini kazandırabilmek amacıyla grup çalışmalarının yapılmasına gereksinim bulunmaktadır (Duyan, 2007: 2).

Engelli olan çocuklar, olmayan çocuklara göre iki ila on kez daha fazla fiziksel, duygusal ve cinsel istismara maruz kalabilmekte, engelli olan istismar mağdurlarının % 25’ini gelişimsel geriliği olan çocuk ve gençler oluşturmaktadır. Engelli çocuklar, engelli olmayanlara göre üç ila dört kez daha fazla, tanıdıkları ve güvendikleri ebeveyn, kardeş, bakıcı, öğretmen, din görevlileri ve koçlarından cinsel istismar görmektedirler (Eratay, 2017: 479-487).

Birleşik Krallıkta engelli çocukların aileleri arasında yapılan bir araştırmaya göre ailelerin yüzde 70’i çevrelerinde engellilik durumuna ilişkin anlayış ve kabullenmenin yetersiz olduğunu düşünmektedir ve bu ailelerin neredeyse yarısı örneğin çocuk bakımı gibi destek hizmetlerine erişimde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Birleşik Krallıkta 2007 yılında yapılan ve özel eğitim ihtiyacı olan çocukları kapsayan bir araştırmada çocukların yüzde 55’i engellilikleri nedeniyle haksız davranışlara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Madagaskar’da yapılan bir araştırma, engellilik konusunda bilgisizliğin anne ve babalar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Öyle ki, aile derneklerinin başkanlığını yapanların bile yüzde 48’i engelliliğin bulaşıcı olduğu inancındadır (UNICEF, 2013:11).

Araştırmacılar tarafından, aşağıda sıralanan özelliklerin engelli çocukları istismara uğrama hususunda daha müsait yaptığını ortaya koymuştur. Bu özellikler:

- Engelli çocukların temel ve sosyal gereksinimleri için başkalarına bağımlı olmaları,
- Kendilerine itaat ve boyun eğmenin iyi davranışlar olarak öğretilmesi ve bu yüzden başkalarının kendileri için tehlikeli olabileceğini anlayamamaları ve bilememeleri,
- Cinsiyet hakkında bilgi yetersizliği ve bunun sonucu cinsel yaklaşımların anlamını bilememeleri,
- Reddedilmenin ve yalıtılmış olmanın artırdığı ilgi ve sevgiye açık olmaları,
- Yaşadıkları istismarı ifade edememeleri veya bu durumu aktaracak kimseyi bilmemeleri,
- Farklı tipte dokunmalar arasında ayırımı yapamamaları,
- Düşük kendilik değerine ve zayıf benlik imgesine sahip olmaları,
- Sürekli tıbbi ve bedensel bakım gereksinimleri nedeniyle çok muayeneden geçmeleri, bedenlerinin sanki kendilerine ait değilmiş gibi (Topçu, 2009: 71-85) bir düşünceye yol açması olarak sınıflandırılmaktadır.

Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) ve Engelli Hakları Sözleşmesi'ne (EHS) göre, dünyadaki tüm hükümetler, engellilik durumu olsun olmasın tüm çocukların herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın haklarından yararlanmalarını sağlama sorumluluğunu üstlenmiş bulunmaktadır (UNICEF, 2013:1-3).

Bu iki Sözleşme, engelli çocukların toplum yaşamına katılmalarının sağlanmasına yöneliktir. Çocukların kapsanması konusundaki duyarlılığın temelinde şunların tanınıp kabul edilmesi yatmaktadır: tüm çocuklar, yaşadıkları toplumların tam anlamda üyeleridir; her çocuk, saygı gösterilecek ve görüşleri alınacak kendine özgü bir bireydir; her çocuğun, geliştirilmeye değer becerileri ve özlemleri, karşılanması gereken ihtiyaçları vardır; tüm çocukların katkılarına değer verilmeli ve bu katkılar özendirilmelidir (UNICEF, 2013:1-3).

Engelli çocuklarda, sosyal becerileri kazanamama veya sahip oldukları sosyal becerileri yeterince sergileyememe gibi durumlar sıklıkla gözlenebilmektedir. Bu çocukların sergiledikleri sorunlu davranışlar, sosyal beceri yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Gökmen, 2018: 63-74).

Engelli çocukların sorunları çok değişiktir. Bu sorunlar aşağıdaki gibi gruplandırılmaktadır:

- **Hizmetin Yaygınlaştırılmaması:** Engelli çocuklara sunulan hizmetler çok yetersizdir. Bu hizmetler hem nicelik hem nitelik yönünden yeterli değildir. Engelli çocuklar için bakım elemanı yetiştiren eğitim kurumları ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunmaktadır. Engelliliğin farkına varma, erken tanı, ihtiyaca, duruma uygun bakım, sağaltım ve eğitim hizmetleri çok geç verilmektedir (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Hizmette Yanlışlık, Kesiklik ve Dağınıklık:** Özel eğitime muhtaç engelli çocuğa doğru tanı koyamama nedeniyle doğru tedavi, doğru eğitim, doğru rehabilitasyon ve doğru işe yerleştirme sorunu yaşanmaktadır. Bazı engel grubundaki çocuklar normal arkadaşları gibi eğitim kurumlarından yararlanma durumundadırlar. Buna karşın eğitim kurumlarının mimari tasarımları yapılırken engelliler düşünülmemiştir. Engelli çocuğun ihtiyacı olan hizmetler pek çok değişik kurum, bilim dalı ve kişilere dağılmıştır Bir görme engelli için kabartma bir saatin getirilmesi işlemlerini beş değişik kuruma gitmeden gerçekleştirmek mümkün değildir (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Hizmette Araç-Gereç Yetersizliği:** Engelli çocuklara götürülecek ya da sağlanacak hizmetlerin çoğu özel araç-gereç kullanmayı gerektirir. Bu araçların yeterli düzeyde sağlandıklarını söylemek oldukça zordur (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Kaynaştırma ya da Ayrıştırma:** Engelli çocuklar yaşamlarını normal olanlarla bir arada sürdürmektedir. Sürdürmek de zorundadır. Bu durum hem engelli çocuklar için hem de normal olan çocuklar için de geçerlidir. Eğitim, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerin buna göre planlanması ve yürütülmesi gerekirken, ayrılmaya doğru kayıldığı gözlenmektedir (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Mevzuat Karışıklığı:** Engelli çocukları ilgilendiren çok çeşitli hukuki düzenleme yürürlükte

bulunmaktadır. Ancak bunlar çok karışıktır, engelli çocuklara ait mevzuatı bir arada derli toplu bir biçimde bulabilme hususunda (Okan ve Okan, 2006:23-28) güçlüklerle karşılaşılacaktır.

- **Günlük Yaşam Güçlükleri ve Ailenin Yalnızlığı:** Engelli çocuklar, normal arkadaşlarının sahip olduğu bazı kolaylıklara, olanaklara sahip değildir. Bu sahip olamama durumu engelli çocukları toplumdaki soyutlamaktadır. İçinde engelli bulunan aile çok önemli birim olmaktadır. Çünkü engelli çocuk sorununun ilk yaşandığı yer aile olmaktadır. İlk şaşkınlık, ilk hayal kırıklığı, ilk çaresizlik duygusu hep ailede yaşanır. Aile, sorunun sürekli yaşandığı (Okan ve Okan, 2006:23-28) ortam kanumundadır.
- **Hizmet İçin Uygun Eleman Azlığı ve Hizmet ve Yaşam Ortamlarının Uygunsuzluğu:** Engelli çocukların, eğitim, sağlık, sosyal ve sportif faaliyetleri için özel eğitim almış personele ihtiyaç duyulmaktadır. Özel eğitim almamış çalışanlarla bu hizmetlerin iyi sunulamayacağı açıktır. Eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin engelli çocuğun engel durumuna göre düzenlenmiş ortamlarda verilmesi gerekmektedir (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Kamuoyu Yokluğu ve Örgütlenme Güçlüğü:** Engellilik sorunu toplumsal kökenlidir, engellilerin - özellikle engelli çocukların- hiçbiri isteyerek engelli olmamıştır. Engellilerle ilgili dernekler, federasyonlar, vakıflar yer, kesim, zaman, sorun özelliklerini dikkate almaksızın, birbiriyle işbirliği yapmaksızın, birbirini desteklemeksizin çalışmakta, kendilerine göre de başarıya ulaşıyor görünmektedir. Aralarındaki işbirliği ve eşgüdümün sağlanması gerekmektedir (Okan ve Okan, 2006:23-28).
- **Bilimsel Araştırma ve Yayın Azlığı:** Engelli veya engelliler olarak adlandırılan grup içinde özür türleri çok çeşitlilik göstermektedir. Özür gruplarının her birinin çok yönlü olarak çeşitli disiplinler tarafından bilimsel yönde incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmalar her düzeyde desteklenmelidir. Engelli çocuğu olan ailelere yardımcı olacak kitap yok denecek kadar azdır. İlgili ve yetkili kamu kurum ve kuruluşların öğretmenleri ve anne-babalar için hazırlanan kılavuz kitaplar (Okan ve Okan, 2006:23-28) yeterli olmaktan çok uzaktır.

3. ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK YEREL POLİTİKALAR

Çocuk Haklarına dair Sözleşme (ÇHS) ve Engelli Hakları Sözleşmesi (EHS), engelli çocukları edilemce bakım ve koruma bekleyen ve alan kişiler olarak gören hayırseverlik yaklaşımlarını eleştirmektedir. Sözü edilen Sözleşmeler bunun yerine her çocuğun ailesinin, topluluğunun ve toplumun tam bir üyesi olarak görülmesini talep etmektedir. Bu ise, çocuğun “kurtarılması” gibi geleneksel anlayışlar yerine, çocuğun haklarının hayata geçilmesine mani olan bedensel, kültürel, ekonomik, sosyal, davranış ve tutumlarla ilgili engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik yatırımlara ve politikalara odaklanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu uygulamalar arasında, çocukların gündelik yaşamlarını etkileyen kararların alınmasına çocukların kendilerinin aktif biçimde katılmaları da yer almaktadır (UNICEF, 2013:11).

Engelli çocuklara akranları tarafından nasıl davranıldığına ilişkin ilk araştırmalar, daha okul öncesi dönemde bile bu çocukların arkadaş ya da oyun ortağı olarak görülmediklerini ortaya koymaktadır. Kimi zaman bunun nedeni engelli çocukların kendi akranları tarafından oyun oynayıp başkalarıyla etkileşime giremeyecek veya oyunlara ilgisiz kişiler olarak görülmeledir (UNICEF, 2013:11).

Engelli çocuklara yönelik yerel kamu politikaları, genel olarak ulusal düzeydeki sosyal politikaların, özel olarak ise ulusal engelliler politikalarının bir parçası durumundadır. Yerel yönetimler, engelli çocuklara yönelik hazırladıkları hizmetlerin uygulamalarını bu politikaların temel esasları doğrultusunda biçimlendirmek durumundadırlar. Örneğin, engelli çocukların yaşadıkları toplumla bütünleşmeleri amacını

taşıyan “Ayrımcılık Yapmama” veya “Sosyal Dışlanmayı Önleme” politika ve uygulamalarının engellilere yönelik somut sonuçları (Seyyar, 2015a: 181-214) bu çerçevede önem taşımaktadır.

Engelli bireylerin, toplumu oluşturan diğer kesimlerle beraber ve onlarla kaynaşarak ve bütünleşerek aynı olanaklara kavuşturulmaları sağlanmalıdır. Özel uygulamalar; hizmetlerden eşit olarak yararlanabilme veya erişebilme konusunda zorluk ortaya çıktığında geçerlilik kazanmalıdır. Bu tür durumların ortaya çıkması halinde de yine toplumsal bütünleşme ve fırsat eşitliği ilke ve hedeflerini sağlayabilmek için ‘pozitif ayrımcılık’ sağlayacak uygulamalar (Seyyar, 2015a: 181-214) devreye sokulmalıdır.

Yerel yönetimlerin bünyelerinde kurulan, ‘Engelli Birimleri’ne verilen görev ve sorumluluklar, engellilerin/engelli çocukların sahip oldukları özel durumları ve yaşamakta oldukları toplumsal sorunları ortaya koymaktadır. Bu sorunlar, engelli bireylerin kendileri ve toplumsal çevreleriyle uyumlu, kendine güvenen ve üreten insanlar olmalarına mani olmaktadır. Bu engelleri aşmak, gidermek veya azaltabilmek için engelli çocuklara yönelik yerel kamu politikaları; Engelli Dostu Yerel Aile Politikaları, Engelli Dostu Yerel Sağlık Politikaları, Engelli Dostu Yerel Eğitim Politikaları, Engelli Dostu Yerel Rekreasyon Politikaları, Engelli Dostu Yerel Ulaşım Politikaları, Engelli Dostu Yerel İstihdam Politikaları, Engelli Dostu Yerel Katılımcı Demokrasi Açılımları, Engelli Dostu Yerel Rehabilitasyon Hizmetleri, olarak sınıflandırılmaktadır (Seyyar, 2015a: 181-214; Seyyar, 2018).

Engelli çocuklar, eğitime erişim açısından dezavantajlı gruplardan birisini oluşturmaktadır. 2002 yılında yapılan ‘Türkiye Özürlüler Araştırması’ verilerine göre, ülkenin genel nüfusu içerisinde okuryazar olmayan kişilerin oranı yüzde 12,9 iken, engelli bireyler arasında bu rakam yüzde 36,3’tür” (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 10). Bu bilgi çerçevesinde engelli çocuklar üzerine ayrıca durulması gerekli ve yararlı görülmektedir. Şimdiki durumda engelli çocukların önemli bir kısmının eğitim hakkında yararlanamadığı açık bir biçimde görülmektedir. Diğer taraftan, engelli çocukların sosyal hayata katılımlarını sağlamak amacıyla atılan adımların yürütülen uygulamaların son derece yetersiz ve mikro ölçekli olduğu görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 14).

4.YEREL DÜZEYDEKİ POLİTİKALARIN YÖNETİŞİM ÇERÇEVESİNDE PAYDAŞLARLA OLUŞTURULMASI

Sivil toplum örgütlerinin yerel düzeydeki politikaların etkinliğine katkısı, yenilikçi yöntemler geliştirmek ve özel sektörün aksine kar amacı gütmeyen hizmet sunumuna odaklanmak olarak ifade edilmektedir. Sivil toplum örgütlerinin ulusal düzeydeki politikalarından daha çok yerel ölçekli politikalar üzerindeki etkisi daha çok olmaktadır. Engelli çocuklara yönelik politikalarının belirlenmesi katılım unsurları açısından önem taşımaktadır. Birçok uluslararası kuruluş ve çeşitli ülkeler, engelli politikalarının oluşturulması sürecine sivil toplum aktörlerinin katılımını öteki politika sahalarına göre daha yaygın olarak sağlamaktadırlar. Engelli ve engelli çocuk politikaları, dünya ölçeğinde sivil topluma dayalı biçimde gelişmiştir. Bu nedenle ihtiyaç duyulan gerekli uzmanlık bilgisi, bu konudaki sivil toplum etkinliğini arttırmaktadır (Babaoğlu, 2018: 88-101).

Küreselleşmenin 1980’li yıllardan itibaren yaygınlaşan etkisiyle yaşanan yerelleşme eğilimleriyle birlikte engellilere yönelik politika ve uygulamalarda önceki dönemlere nazaran yerel yönetimler ön plana çıkmış ve politikaların belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde temel aktörlerden birisi olmuşlardır (Kesgin, 2014: 1-15).

Türkiye açısından hem uluslararası hem de ulusal mevzuat Türkiye’de engelli politikalarının oluşturulması ve tespit edilmesinde katılım süreçlerini destekler özelliklere sahiptir. Örneğin Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesine göre engelli politikalarının oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde engellilere

yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin desteğinin sağlanması ve uzmanlık bilgilerinden faydalanılmasına yönelik araçlar geliştirilmesi hüküm altına alınmıştır (Babaoğlu, 2018: 88-101). 5825 sayılı kanun ile Türkiye mevzuatına da geçirilen bu düzenleme nedeniyle engelli politikalarına sivil toplumun desteğinin sağlanması beklenmelidir (Engelli Hakları Sözleşmesi, Md. 1/c; Md. 3; Md. 30/1, Md. 30/5; 30/5-a).

Bu gelişmeler doğrultusunda, Türkiye'deki engelli sivil toplum örgütlerinin de politika etkinliği için özellikle yerel düzeyde gittikçe daha etkin olmaya çalıştıkları gözlenmektedir (Babaoğlu, 2018: 88-101). Engellilere ilişkin mevzuat da bu konuyu önemsemektedir. Yürürlükteki, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 75. ve 77. maddelerinde sivil toplum kuruluşlarının desteğini sağlamak için, engelli dernekleri ve vakıfları ile işbirliği yapılabileceği ve engellilere yönelik hizmetlerde gönüllülerin katılımının sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca 76. madde ile belirli ölçütleri karşılayan kentlerde kurulması öngörülen kent konseylerinde engelli meclisleri oluşturularak yerel engelli politikalarında, sivil toplum aktörlerinin de katılımı öngörülmüştür. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu hükümlerine göre kurulması öngörülen engelli hizmet birimlerinin faaliyetlerini, engellilere yönelik faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle işbirliği halinde sürdürmesi gerektiği vurgulanmıştır (Babaoğlu, 2018: 88-101). Yerel düzeyde, yerleşim yerlerini yeniden yapılandırma, engelliler açısından mekanı erişebilir hale getirme hak temelli bir mücadele (Dikmen ve Yardımcı, 2010: 166) olarak ortaya çıkmış durumdadır.

Engelli çocuklar ve ailelerinin gündelik hayatlarında yaşadıkları pek çok sorunun temelinde yerel düzeydeki uygulama ve politikalar yer almaktadır. Türkiye'de genel engelli politikaları açısından bu durumu sağlayacak ve destekleyecek hukuki mevzuat hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinde, 'hizmetin sunumunda engellilerin durumuna müsait usullerin uygulanacağı' belirtilmektedir. Kanununun 38. maddesinde ise belediye başkanının görevleri arasında engellilere yönelik hizmetler üretmek ve sunmak ile engelliler için merkezler oluşturmak da yer almıştır. Ayrıca 60. maddede engelliler için sunulacak sosyal hizmetler ve yardımlar belediyenin giderleri arasına konulmuştur. 75. maddede de engelli dernek ve vakıfları işbirliği yapılabilecek kuruluşlar arasında sıralanmıştır Aynı şekilde, 77. maddede engellilere yönelik hizmetlerde gönüllü kişilerin katılımına sağlayacak çabaların yürütülebileceği hüküm altına alınmıştır (Babaoğlu, 2018: 88-101).

Engelli çocukların toplumsal hayata katılımını engelleyen en önemli sorun ulaşım sorununun çözülmemiş olmasıdır. Son dönemlerde yeni çalışmalar yapılmakla birlikte katedilen aşama ve geline noktanın istenilen düzeyde olmadığı kabul edilmektedir. Türkiye'de bu konuda yaşanan eksikliklerin giderilmesi hususunda bütünsel bir yaklaşım izlenmediği ve geçici yöntemler geliştirildiği (Çaha, 2016: 123-150) gözlenmektedir.

5. ENGELLİ ÇOCUK POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE SORUNLAR

Yerel düzeyde, engelli çocuklara yönelik yürütülen politikaların bireysel, toplumsal-kültürel ve siyasi sonuçları olduğu/olacağı kabul edilmektedir (Güleç, 2014: 486-500). Bireysel düzeyde; engellilere yönelik yerel politikaların amaçlarının başında engelli bireylere sunulan, sağlık ve kültürel hizmetlerle, istihdam artırıcı eğitimlerle kendilerini ifade edebilme, toplumsal yaşama katılma olanakları artacak, birey olarak gelişmelerini sağlamaya yönelik olumlu adımlar atılmış olacaktır. Bu kapsamda ekonomik yaşama katılmakta olan engelli sosyal yaşama daha aktif katılmış olacak, diğer bireylerle ilişkileri istenen düzeye ulaşacaktır (Güleç, 2014: 486-500). Engelli çocuklara yönelik yerel politikalara toplumsal ve kültürel açılardan bakıldığında eğitim seviyesi düşük ailelerin engelli çocukları için sağlanan eğitim, sağlık ve kültürel hizmet olanakları ile bu engelli bireylerin aile fertlerine sunulan psikolojik danışmanlık hizmetleri, engellilerin ihtiyaç duydukları, eğitim ve sağlık sorunlarının (Güleç, 2014: 486-500) ortadan kalkmasına yardımcı

olmaktadır. Engelli çocukların sosyal hayatla bütünleşmelerinin sağlanmasında yerel yönetimler ve yerel politikalar önem taşımaktadır (Güleç, 2014: 486-500).

Türkiye'de, engelli politikalarını yönlendirecek, hukuki düzenlemeler ve mevzuat hazırlama çalışmalarına sağlam ve güvenilir bilgiler sağlayacak somut, olgu temelli, ölçülebilir bilgi üretilememektedir. Bu durumu değiştirmeye yönelik bilimsel araştırmalara dayalı bilgiler elde yeni yeni elde edilmektedir. Engelliler için, onlara ve ailelerine yönelik politikalar geliştirilmesi ve ihtiyaç duyulan mevzuatın hazırlanması ve uygulanması sürecinde geliştirme/değiştirme gereksinimi sürekli olarak gündeme gelmektedir. Engellilere yönelik politikalar oluşturulurken ya da mevzuat geliştirilirken, gereklilik ve yeterlilik analizinin yapılmasını temin edecek veri setleri bulunmamaktadır (Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2014: 19-31).

Engellilere yönelik çalışmalarda bulunan kamu kuruluşlarının, üniversitelerin ve uygulama düzeyinde sahada çalışan, engelli bireylerle ve aileleriyle temasta bulunan, engelli bireylerin ve ailelerinin sorunlarını bütün yönleriyle takip eden, izleyen STK'ların yapacakları çalışmalara (Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2014: 19-31) gereksinim duyulmaktadır.

Engelli Çocuklara yönelik hizmetlere yönelik hizmetlere için öneriler şunlardır:

- Hak temelli yaklaşım benimsenmeli, Engelli çocuklar için, toplumsal bilinç ve duyarlılık seviyesi yükseltilmelidir.
- Engelli çocukların her düzeyde eğitime özellikle de okul öncesi eğitime ve örgün eğitime erişim oranları yükseltilmelidir.
- Anne çocuk sağlığı hizmetleri kapsamında tarama programları geliştirilmeli ve çeşitlendirilmelidir.
- Engelli çocukların günlük hayatla bütünleşmeleri ve katılmaları temin edilmeli ve bunu sağlamak amacıyla günlük hayatta karşılarına çıkan zorluklar ortadan kaldırılmalıdır. Engelli çocukların günlük hayatta ve eğitimde ayrımcılığa maruz kalmalarının önüne geçilmelidir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 30, 37-38).
- Engelli çocuklara hizmet verecek rehabilitasyon merkezleri, tıbbi ve psiko-sosyal destek sağlayacak ve engelli çocukların katılımını da temin edecek bir biçimde kamusal olarak kurulmalı ve geliştirilmelidir.
- Engelli çocukların okul öncesinden itibaren eğitim imkan ve ortamları, sağlıkla ilgili ihtiyaçları ile rehabilitasyon ve özel eğitim hizmetleri toplum temelli bakım anlayışıyla temin edilmelidir.
- Engelli çocuklara yönelik ayrımcılık her ortamda önlenmeli ve bunu sağlayacak gerekli mekanizmalar toplumsal ve kamusal olarak kurulmalıdır.
- Engelli çocuklara yönelik bütün hizmetlerin düzenlenmesinde çocukların toplumla bütünleşmelerini sağlayacak mekanizmalar (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 49) oluşturulmalıdır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yönetişim anlayışının, günümüzde yaşanmakta olan ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik değişimler geçirmekte olan küreselleşen dünyada yönetme ve karar alma süreçleri ile bu süreçlere katılan aktörler/paydaşlar üzerinde önemli ölçüde etkiler meydana getirdiği belirtilmektedir (Mutlu ve Demirkaya, 2018: 61).

Küresel düzeyde yaşanan gelişmelerden hareketle, yerel düzeyde engelli çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi noktasında atılması gereken pek çok adım olduğu görülmektedir. Tüm bu hizmetlerin engelliler için bir tür yardım algısıyla değil, yasal haklar olmalarından hareketle yerine getirilmesi yaşanan sorunların

önemli bir kısmını ortadan kaldıracaktır. Engelli bireylerin özellikle yerel düzeydeki politikalara katılımı noktasında çeşitli haklar elde ettikleri gözlenmektedir (Babaoğlu, 2018: 88-101). Bu hakların kullanılması noktasında, sivil toplum örgütlerini sürece dahil edecek uygulamalar ve yapıların oluşturulması gerekmektedir. Sivil toplumun uzmanlık bilgisinden ve deneyiminden yararlanılması, taleplerin tespiti-değerlendirilmesi, sivil denetimlerin yaygınlaşması bu açıdan önem taşımaktadır. Kent konseyleri bünyesinde yer alan engelli meclislerinin aktifleştirilmesinin bu noktada önemli olduğu düşünülmektedir. Tüm bu uygulamaların ve sonuçlarının daha geniş çerçevede tespiti için farklı ölçeklerde geliştirilecek ve uygulanacak saha çalışmalarının, sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi noktasında fayda sağlayacağı (Babaoğlu, 2018: 88-101) düşünülmektedir.

Engelliler toplumu oluşturan gruplar içinde özel olarak üzerinde durulması gereken kesimler arasında yer almaktadır. Engellilerin eğitimlerinin, istihdamlarının, yapıları mekan taleplerinin öteki fertlerden değişik olacağını kabul etmek gerekmektedir. Son yıllarda engellilere yönelik yürürlüğe konulan mevzuat değişiklikleri bir taraftan ayrımcılıkla mücadele ederken diğer taraftan fırsat eşitliği oluşturmakta ve “pozitif ayrımcılık” uygulamalarıyla bu insanların önlerindeki engelleri kaldırmada önemli bir görev üstlenmektedir. Engelli bireylerin hayata tutunmalarına katkı sağlamakta olan uygulamalar arasında; engellilerin istihdamı, bakımı, sosyal güvenlikleri, fiziki engellerin kaldırılması (Kesgin, 2014: 1-15) gibi çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

Yerel düzeydeki politika belirleyici kurumlar, engelli çocuklara yönelik yerel kamu politikaları geliştirilirken, ulusal ve uluslararası düzeyde başarı kazanmış olan iyi uygulama örneklerinden yararlanarak, bu iyi uygulamaları kendi bölgelerinin fiziksel, toplumsal ve ekonomik özelliklerine uyarlamalıdır.

Engelliler ve engelli çocukların eğitim, istihdam, sosyal ilişkiler, mülkiyet, sağlık gibi alanlarda çeşitli dezavantajlar yaşamakta olduğu bilinmektedir. Engeller, bu bireylerin kamusal alandaki hareketliliğini, eğitim ve iş olanaklarına erişimlerini, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine ulaşımını kısıtlamakla kalmamakta, onların yoksullaşmalarına ya da sosyal hareketliliğe getirdiği engellerle yoksul kalmalarına neden olmaktadır. Yoksulluk kaynaklı sosyal dışlanma biçimlerini de doğrudan veya dolaylı olarak yaşamalarına neden olmaktadır (Köten ve Erdoğan, 2014: 22-29). Toplumsal olarak yok sayılma, görmezden gelinme, kısırılmışlık, mekansal ve mesleki sıkıştırılmışlık, ötekileştirilme gibi sosyal dışlanma göstergelerine ek olarak, sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda da sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Okul hayatında karşılaştıkları ayrımcılık ve okul binasına ulaşım güçlüğü, çok sayıda engelli gençlerin ve çocukların ya eğitim olanağına hiç sahip olamamasına veya eğitimini yarıda bırakmasına neden olmaktadır. Bu durum engelli çocukların başarı düzeyini olumsuz yönde etkilemekte ve toplumsal hareketlilik olanaklarından yoksun kalmaları (Köten ve Erdoğan, 2014: 22-29) sonucunu doğurmaktadır.

Yerel yönetim birimlerinin engellilerle ilgili yasal ve hukuki düzenlemeleri uygulama bakımından hevesli olmaları, engelli çocuklar için toplumsal yaşamla aralarındaki engelleri kaldırmak konusundaki çabaları açısından (Güleç, 2014: 486-500) önem taşımaktadır.

Tüm bu verilerden hareketle şunlar önerilebilir:

- Engelliliğin, utanılacak veya aşağılanacak bir durum olmadığı, eğitim kurumlarında, görsel ve yazılı kitle iletişim araçlarında sürekli olarak değişik programlar kanalıyla işlenmek, böylece toplumda “özürlülük bilinci veya algısı” sağlanmalıdır (Özerkmen, 2005: 111-119).
- Geçici önlemler yerine köklü çözüm için engellilerin, hem engellilik çeşitleri hem de sayılarının envanterini çıkartacak merkezi ve yerel yönetim birimleri kurulmalı; mali destek yaratılmalıdır.
- Engelli potansiyelinden işgücü olarak azami yararlanma yoluna gidilmesi gerekmektedir. Bilişim

teknolojilerinin kullanımı engelli istihdamını artıracak özelliklere sahiptir.

- Engellilik, bir kader değildir. Çoğunlukla kişinin isteği dışında, bilgisizlik, dikkatsizlik vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır.
- Sosyal devlet ilkesi her şeyden önce engellilik konusunda harekete geçirmelidir (Özerkmen, 2005: 111-119).
- Yaşam kalitesinin ve sosyal farklılıkların, bireyler arası etkileşimin, sosyokültürel ortamda Engelliler ve engelli çocukların varlığının üretici, yaratıcı yanlarıyla diğerleri tarafından içselleştirilmesini sağlayacak olanakların verilmesinin ve düzenlemelerin yapılmasının, Engelliler ve engelli çocuklara ilişkin oluşturulacak sosyal model yaklaşımı içinde şekillenmesi ve engellilik politikalarının bu çerçevede oluşturulması (Burcu, 2007: 230-249),
- Engelliler ve engelli çocuklarla ilgili bütün çalışmalarda devlet desteği kadar STK'ların da aktif rol almalarının temin edilmesi,
- Engelliler ve engelli çocuklara maddi gereksinimleri (erişebilir konut, araç-gereç gibi) ile birlikte sportif, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmalarını temin edecek, kolaylaştıracak olanakların oluşturulması ve bunu sağlamaya yönelik olarak sunulan hizmetlerin kaliteli ve iyi organize edilmesi (Burcu, 2007: 230-249),
- Engelliler ve engelli çocuklara yönelik hukuki düzenlemelerin oluşturulma sürecinde, engelli bireylerin yaşam kalitesi ile toplumsal değişme koşullarına göre değişen ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması (Burcu, 2007: 230-249),
- Engelliler ve engelli çocuklara ilişkin gözlenen ayrımcılığın kaynağının sosyal olarak oluşturulduğu düşünüldüğünde, bu koşulların toplumun her kesimini ve sosyal hayatın bütününe kapsayacak bir biçimde zaman kaybedilmeden değerlendirilmesi (Burcu, 2007: 230-249),
- Gelecek dönemlerde engelli çocuklarla ilgili olarak hukuk alanında yapılması gereken yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve uygulanarak ulusal düzeyde yaygın bir yapılanmanın sağlanması (Çılga, 2000: 117-122),
- Engelli çocuklarla ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının kendilerini konumlandıkları işlev yanında kurumsallaşma açısından daha geniş bir vizyona sahip olmaları (Aysoy, 2003: 390-397) gerekmektedir.

Engellilerin ve engelli çocukların gelişmelerini sağlamak için onların iyi eğitilmeleri, beceriler ile donatılmaları, fırsatlar ve uygun ortamlar oluşturularak iş yaşamlarına dahil edilmeleri gerekmektedir. Engellilere, iş yaşamlarında diğer çalışanlara sağlanan hak ve imkanların adil ölçülerde kullandırılması yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacaktır (Öztürk, 2013: 19-24).

Engellilerin ve engelli çocukların sorunlarının çözümü ve yaşam koşullarının geliştirilmesi için geliştirilecek ve uygulanacak politikaların yerel yönetim ilkeleri gözönünde bulundurularak, yerel yönetim birimlerinin temel aktör olarak kabul edilerek hayata geçirilmesi başarı ve benimsenme düzeyini yükseltecektir. Toplumsal yaşamda diğer bireylerle bir arada yaşamakta olan ve bu beraberlikte, toplumsal yalnızlık, toplumsal izolasyon, ayrımcılığa maruz kalma, marjinalleşme riskleriyle karşılaşılma olasılığı yüksek engelli çocuklar için ve hatta toplumda 'engelli olma' durumuyla karşılaşma olasılığı olan bütün bireyleri kapsayacak politikalar üretmek, geliştirmek ve bunların işlerlik kazanmasını sağlamak gerekmektedir (Burcu, 2007: 230-249).

KAYNAKLAR

- 1/7/2005 tarih ve 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Resmi Gazete Tarih: 7/7/2005 Sayı: 25868, Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 44, (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> Erişim Tarihi 05. 11. 2018).
- Aygün, E., (2017), *Kentsel Açık Alanların Fiziksel Engelliler Tarafından Kullanım İmkanlarının Değerlendirilmesi; Tekirdağ Süleymanpaşa İlçesi Örneği*, T.C. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Aykara, A., (2016), “Engelli Çocukların Katılım Hakkı,” *Çocuk Katılımı* (Ed. Ercüment Erbay), Nobel Yayıncılık, Ankara, 1. Basım.
- Aysoy, M., (2003), Yoksulluk Açısından Özürlülük, “*Yoksulluk Sempozyumu*, (Ed. Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan)” Deniz Feneri Derneği, 2. Cilt, İstanbul, s. 390-397.
- Babaoğlu, C., (2018), “Türkiye’de Anakentlerde Engellilere Yönelik Hizmetler ve Sorun Alanları,” *TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, Cilt 5, Sayı 1, Yıl 2018, s. 88-101.
- Bal, H.,(2004), *Çocuk Suçluluğu: Kavramlar, Kuramlar, Saha Çalışmaları*, Fakülte Kitabevi Yayınları: 39, Sosyoloji Dizisi: 7, 1. Baskı, Isparta.
- Bayramoğlu, S., (2004), *Yönetişim ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu: Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurumlar*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., (2010), Dönüşen Vatandaşlık Kurguları Çerçevesinde Sakat Hakları: Kurumsal Yaklaşımlar ve Türkiye Örneği, *Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar*, (Ed. F. Kartal), TODAİE, Ankara.
- Burcu, E., (2017), *Türkiye’de Özürlü Birey Olma; Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversite Yayınları, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara.
- Ceylan, R., Aral, N., (2005), *Entegre Eğitime Katılan ve Katılmayan Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Yayın No: 9, Ankara.
- Cılga İ., (2000), “*Türkiye Çocuk Hakları Ulusal Eylem Planı Stratejisi ve İstanbul Acil Eylem Planı Modeli*,” içinde, 1. *İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, İstanbul Çocuk Kurultayı I, 2000, İstanbul, Yay. Haz.; Mustafa Ruhi Şirin, Sevgi Usta Sayıta, Çocukları Vakfı yayınları; 2. İstanbul Çocuk Kurultayı yayınları dizisi.
- Cüceloğlu, D., (2016), *İletişim Donanımları*, 53. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çaha, H., (2016), Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri, *İnsan ve Toplum*, 5 (10), 2016.
- Çalık, S., (2003), Özürlülüğün Nedenleri ve Önlenmesinde Yoksulluğun Rolü “*Yoksulluk Sempozyumu*, (Ed. Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan)” Deniz Feneri Derneği, 2. Cilt, İstanbul, Haziran, s. 398-407.
- Çevik, H. Hüseyin (2016), Yerel Karar Verme Süreci, “*Kamu Politikaları Ansiklopedisi*” (Ed. Hatice Altunok, Fatma Gül Gedikkaya), Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss. 377-378
- Çevik, H. H., Demirci, S., (2008), *Kamu Politikası: Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme*, Seçkin Yayınları, Ankara.

- Çukurçayır, M. A., Eroğlu H. T., (2002), Yönetişim Yaklaşımı ve Türkiye’de Kent Konseyleri, *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi*,” (Ed. Fatma Neval Genç) Ekin Yayınevi, Bursa, ss. 215-244.
- DİE (2002), 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, (<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>, Erişim Tarihi, 04. 11. 2018) s. X-XI.
- Doğan, İ., (2000), *Akıllı Küçük*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Duman, A., (2011), “Kamu Politika Analizi İçin Pratik Uygulama Modeli,” *Kamu Politika Süreci: Teorik Perspektifler* (Ed. Alican Kaptı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Duyan, V., (2007), *Gruplarla Sosyal Hizmet: Grup Çalışmasının Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Benlik Saygısı ve Yalnızlık Düzeyine Etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Ekici, S., (2011), “Kamu Politika Sürecinde Kurumsal Rasyonel Tercih Teorisi”, *Kamu Politika Süreci: Teorik Perspektifler* (Ed. Alican Kaptı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Eratay, E., (2017), Zihin Engelli Bireylerin İstismarı, “*Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi* (Ed.Özge Pınarcık, Miray Özözen Danacı),” 5-7 Ekim 2017, Düzce/Türkiye, Tam Metin Kitabı, Eğitim Kitap Yayıncılık, Girişim Matbaacılık, Ankara.
- Erdugan, Erbil, F., (2010), *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayın No:50 Ankara.
- Gökmen, Sivri, H., (2018), Engelsiz Bir Kentte Çocuk Olmak Olmamak, *Şehir & Toplum*, Sayı 11, Ağustos-Kasım, s. 63-74
- Güleç, Y., (2014) “Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasında Yerel Yönetimlerin Önemi ve İşlevi, Bağcılar Engelliler Sarayı Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 1, 486-500.
- Güler, Ç., (2011), *Çevre Kirliliği ve Çocuk*, Yazıt Yayınları: 47, Ankara.
- Hayırsever Topçu, F., (2007), *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden Yönetişime Geçiş Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), *Çocuk Çalışma Grubu Raporu*, 10. Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 2014.
- Kaptı, A., (2011), “Giriş: Kamu Politika Süreci”, *Kamu Politika Süreci: Teorik Perspektifler*, (Ed. Alican Kaptı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Karakılıçık, Y., (2016), *Yeni Yerel Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 36
- Kavruk, H., (2016), Yerel Politika, “*Kamu Politikaları Ansiklopedisi*” (Ed. Hatice Altunok, Fatma Gül Gedikkaya), Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss. 378-382
- Keşgin, B., (2014), “Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar,” *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 23(4), s. 1-15.
- Küçükkaraca, N., (2005), Özürlülük, Farklılık ve Toplumsal İstismar, “*Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerine İhtiyaç Duyan Bireyler ve Aileleri* (Ed. Said Demirel, Kamil Alptekin),” Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yayını, No: 1, Ankara.
- Lamba, M., (2016), Yönetişim, “*Kamu Politikaları Ansiklopedisi*” (Ed. Hatice Altunok, Fatma Gül Gedikkaya), Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, ss. 382-383

- Marshall, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim Sanat Yayınlar, Ankara.
- Mutlu, S., Demirkaya, Y., (2018), Avrupa Yönetişimi ve Ulusaltı Yönetimlerin Ulusötesi Ağ Faaliyetleri, *Strategic Public Management Journal*, 4 (2018): 59-82.
- Oğuz, Y., (2005), Engelliliğe Toplumsal ve Etik Bakış, “*Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerine İhtiyaç Duyan Bireyler ve Aileleri*” (Ed. Said Demirel, Kamil Alptekin),” Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yayını, No: 1, Ankara.
- Okan, K., Okan, N., (2006), “*Evimizdeki Engelli Çocuk*,” MESEV, Ankara.
- Ökmen, M., Yılmaz, A., Baştan, S., (2004), Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Bir Yönetişim Faktörü Olarak Yerel Yönetimler, *Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetimi*, (Ed. M. Ökmen, A. Yılmaz), Gazi Kitabevi, Ankara, ss.23-80.
- Özerkmen, N., (2005), Özürlülüğün Sosyolojik Doğası, içinde, (Yay. Haz.), “*Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerine İhtiyaç Duyan Bireyler ve Aileleri*” (Ed. Said Demirel, Kamil Alptekin),” Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yayını, No: 1, Ankara.
- Özgür, İ., (2013), “*Engelli Çocuklar ve Eğitimi*,” Karahan Kitabevi, Güncellenmiş 4. Baskı, Adana.
- Öztoprak, A. A., (2011), *Yönetişim Yaklaşımı Ve Belediyeler: Yönetişim Göstergeleri Açısından Malatya Belediyeleri Araştırması*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.
- Öztürk, M., (2013), *Hayata Renk Katanlar-Engelli Grupları*, İlke Yayıncılık: 142, 1. Baskı, İstanbul.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2028), Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor, (<https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/bakim-hizmetleri-stratejisi-ve-eylem-plani-2011-2013/toplum-ozurlulugu-nasil-anliyor-arastirma-projesi-sonuclari.pdf> Erişim Tarihi, 04. 11. 2018), s. 27-28.
- Palabıyık, H., (2003), Yönetimden Yönetişime: Yönetişim, Kentsel Yönetişim ve Uygulamalar İle Yönetişimde Ölçülebilirlik Üzerine Açıklamalar, “*Yerel ve Kentsel Politikalar*”, (Ed. Akif Çukurçayır), Çizgi Yayınevi, Konya.
- Sevgi Engelliler Derneği (2015), *Muş'ta Engelli Memnuniyet Düzeyinin Araştırılması Projesi*, Muş, <http://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/Mu%C5%9F%E2%80%99ta%20Engelli%20Memnuniyet%20D%C3%BCzeyinin%20Ara%C5%9F%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi 15. 08. 2018)
- Seyyar, A., (2015a), *Dünyada ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.
- Seyyar, A., (2015b), “*Hasta, Engelli ve Yaşlı Hizmetlerinde Bakım Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*,” Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Seyyar, A., (2018), “*Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası: (Özürlü Dostu Yerel Sosyal Politikalar)*,” (http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yerel_ozurluler_politikasi.htm Erişim Tarihi 11.10.2018)
- Şen, M., (2017) Çalışma Yaşamında Engelliler, “*Çalışma Yaşamında Özel Gruplar*” (Ed. Salih Dursun, Serpil Aytaç), Ekin Yayınevi, Bursa, s. 211-276.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu (2010), *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması-2010*, (http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=244 Erişim Tarihi 04. 11. 2018), s. XIII-XIV.

TESEV Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (2008), *İyi Yönetişim El Kitabı*, TESEV Yayınları, Mayıs 2008 İstanbul.

Topçu, S., (2009), *Silinmeyen İzler: Çocuk, Genç ve Engellilerin İstismar ve İhmali*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, s. 71-85

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (2014), *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Grubu Raporu 2013*, (Yay. Haz.) Süleyman Akbulut, Hakan Özgül, Tolga Tezcan, İstanbul.

Uçar, A., Negiz, N., (2016), “Yerelde Kamu Politikalarının Oluşumunda Yönetişim ve Katılımcılık: Isparta İncelemesi” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2016 Sayı: CİEP Özel Sayısı, ss. 788-819.

UNICEF (2013), “*Dünya Çocuklarının Durumu 2013*,” Metin Çulhaoğlu (Çev.), Ankara.

Ülkemen, S., (2011), “Kamu Politika Sürecinde Kesintili Denge Modeli”, *Kamu Politika Süreci: Teorik Perspektifler* (Ed. Alican Kaptı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yavuzer, H.,(1982), *Çocuk ve Suç*, 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.